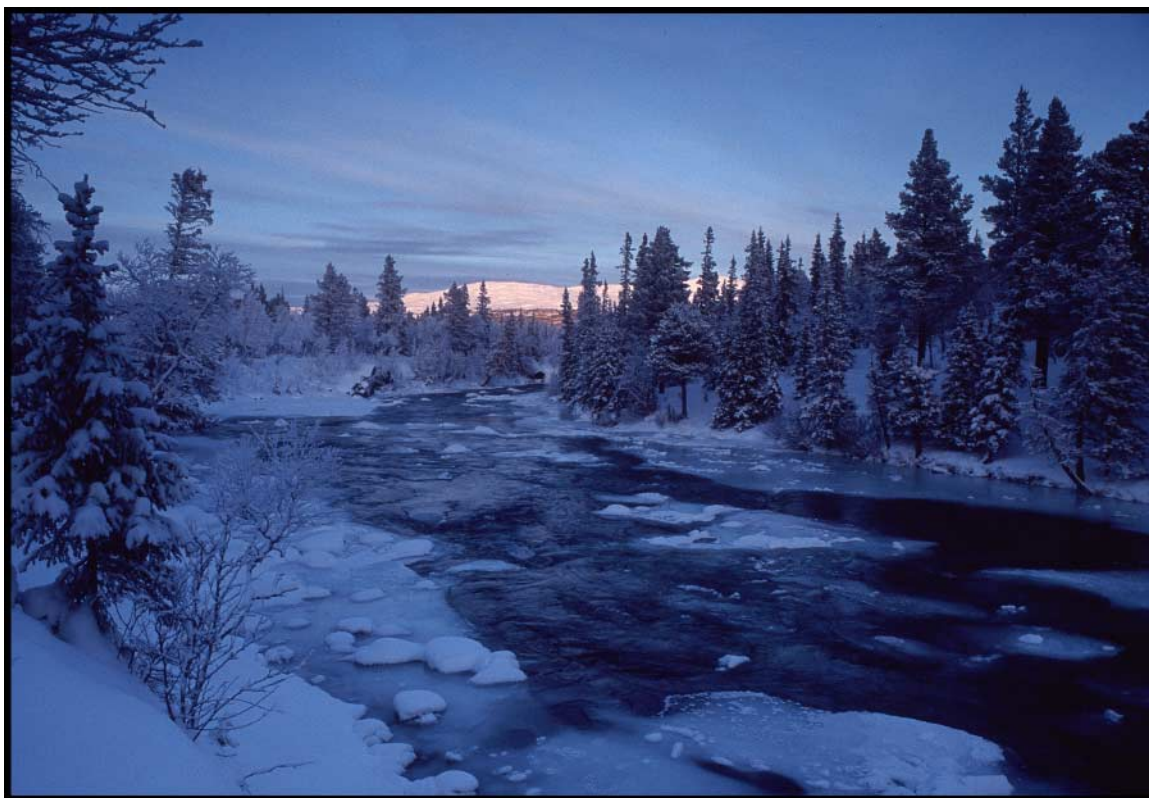

Utterinventering i Jämtlands län- lägesrapport oktober 2001

Leif Rodhe, Micael Sundberg och Ingemar Näslund

**Rapport nr 01:1
Miljöövervakningsfunktionen**

Länsstyrelsen i Jämtlands län

Utterinventering i Jämtlands läns- lägesrapport oktober 2001

Leif Rodhe, Micael Sundberg och Ingemar Näslund

Bakgrund

Uttern är anpassad till ett liv i vatten. Den äter huvudsakligen fisk och är därmed, precis som människan, en toppkonsument i vattnets näringskedja. Det innebär till exempel att faktorer som negativt inverkar på fiskbestånden också kan medföra problem för uttern. Uttern var förr vanligt förekommande och fanns vid sjöar och längs vattendrag och kuster i hela landet (Gotland undantaget). Från och med 1950-talet minskade landets utterbestånd drastiskt. Uttern är sedan 1968 fridlyst och klassas som sårbar enligt Artdatabankens listor.

I dag framstår miljögiftet PCB i fisk som den främsta orsaken till utterns tillbakagång. Det anrikas i fisk och leder bland annat till att fortplantningen störs hos däggdjur som är fiskkonsumenter. Andra mer indirekta hot mot utterbestånden är vattenkraftsutbyggnad, försurning och skogsbruk, vilka dels förändrar utterns livsmiljö och dels har en mycket negativ inverkan på fiskbestånden, framför allt i rinnande vatten. Till detta kommer mer direkta hot som jakt och trafik. I de nordligare delarna av landet är det, jämfört med Syd- och Mellansverige, troligt att utterns tillbakagång mindre är relaterad till PCB än till andra negativa miljöeffekter. Vattenkraftsutbyggnad, försurning och skogsbruk (dikning, avverkning) har förändrat ekosystem och decimerat fiskbestånden i åtskilliga vattensystem. I Sveriges nordliga delar kan förekomst av utter generellt sägas vara en indikator på ett gott miljötillstånd. Finns utter vid sjön eller vattendraget så finns det också gott om fisk vilket i sin tur oftast är en indikation på att ekosystemet fungerar som det ska. På så sätt har uttern blivit något av en symbol för friska vattendrag. Den har också getts särskild skyddsstatus i Bern-konventionen och i EU:s habitatdirektiv.

Mot bakgrund av utterns hotbild och tillbakagång är det därmed glädjande att antalet utterobservationer ökat i många delar av Sverige under 1990-talet. Detta gäller även för Jämtlands län där utter registrerats på många håll under de senaste åren. Förekomsten av utter i länet har tidigare inte undersökts i någon större omfattning. För att värna om uttern och i tid kunna förebygga eventuella hot erfordras mera kunskaper om utbredning och täthet. Föreliggande rapport redovisar de första resultaten från en planerad länsomfattande utterinventering och härrör från spårundersökningar genomförda under vintern 2000/2001.

Målsättning

Projektets målsättning är att undersöka utterpopulationernas status i länet. Det kommer i första hand att löpa under 5 år där olika avrinningsområden successivt betas av. Inventering av utvalda avrinningsområden sker i första hand genom spårning vintertid. Som ett komplement till de utvalda områdena sker en insamling av rapporter om utterobservationer (direkta observationer av djur, spår eller spillning) från hela länet. Uppgifterna kontrolleras av naturbevakare eller motsvarande med stor erfarenhet av spårning. Sammantaget kommer detta material att ge en bild av utterns utbredning i länet och i de inventerade områdena kan antalet individer mm fastställas.

I samband med inventering av utter har även observationer av mink samlats in. Eftersom de båda arterna till stor del lever i samma miljö är det ett lämpligt tillfälle att även inventera förekomsten av mink. I dagsläget är kunskaperna begränsade om minkens utbredning.

Med inventeringsresultaten som utgångspunkt ska sedan referensområden för fortsatt övervakning av utterbestånden väljas ut. Målsättningen är att utveckla en metod som passar för länets förutsättningar och som kan användas inom miljöövervakningen.

Utterspår och kalkdoserare i Alopnan.

Metodik

Spårinventering

Eftersom Jämtland är ett "vinterlän" har i första hand spårinventering på snö utförts. Inventeringen har utförts enligt i enlighet med en metodik som utvecklats av Aronsson (1996) och bland annat använts i Norrbottens län. Metoden går i korthet ut på att följa en given sträcka längs ett vattendrag och registrera spårlopp. Metoden ger också möjlighet att beräkna antalet individer inom ett avgränsat område. Detta förutsätter att inventeringen görs inom en kort tidsrymd och att hänsyn tas till utterns vandringskapacitet, terrängförhållanden etc. Spårstämplarna kan även medge att individer i en grupp kan urskiljas.

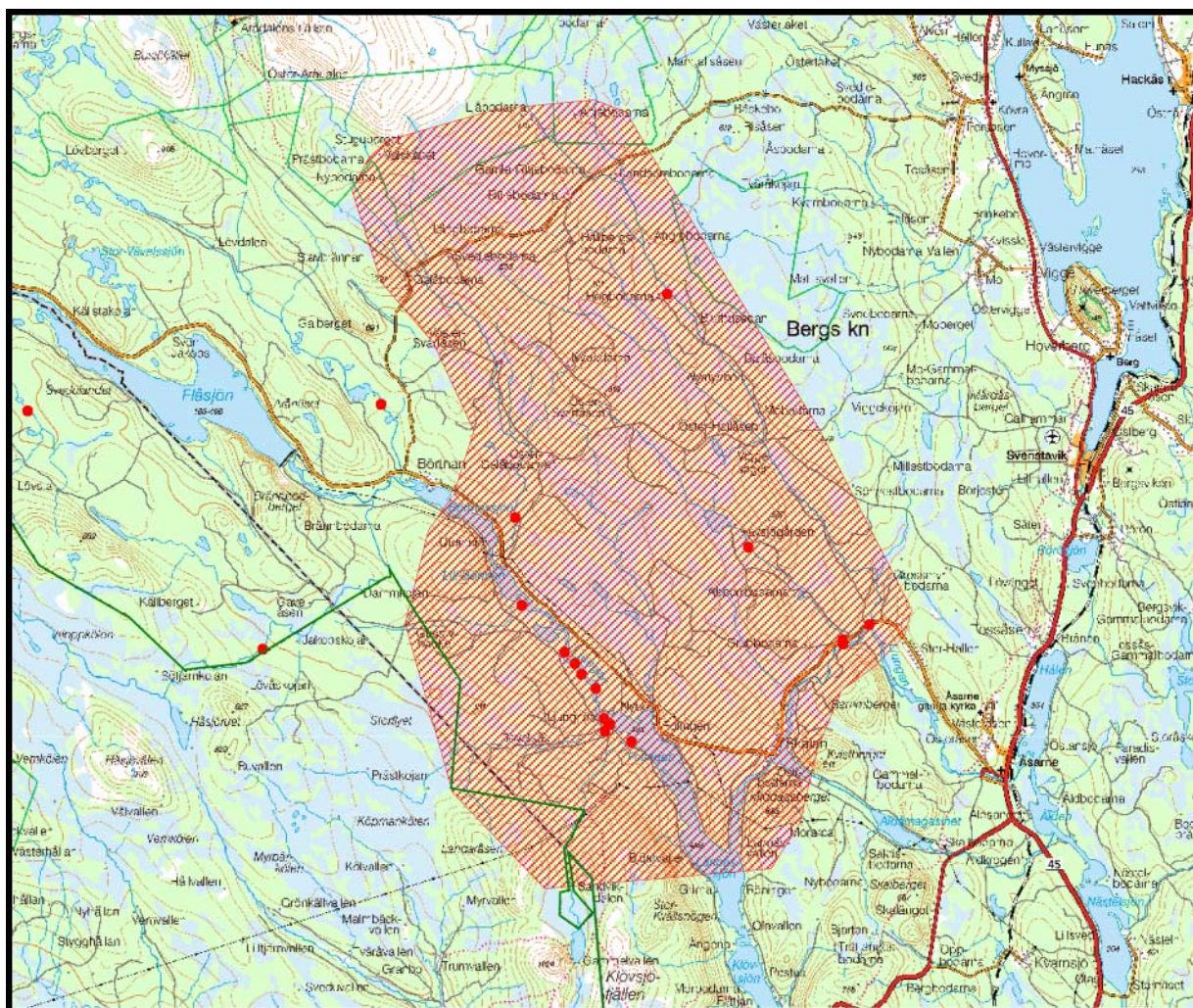
I idealfallet genomförs utterinventering i december månad. Då är snö- och isförhållandena oftast sådana att utterspår lätt kan upptäckas samtidigt som det går att ta sig fram längs vattendragen med skoter eller skidor. Hösten 2000 var emellertid extrem med mycket höga vattenflöden. Sträng kyla och fortsatta mycket höga flöden medförde sedan att dubbelis bildades på kort tid. Eftersom uttern kan vistas under isen långa perioder försvårades inventeringen och risken för att förekomst av utter och även mink inte observerats, var större i jämförelse med inventering under gynnsammare förhållanden. Arbetet utfördes i sin helhet under januari månad.

Det inventerade området omfattar ett parti av Ljungan med biflöden (Figur1). Sammanlagt har undersökningen omfattat en yta om 5,9 kvadratmil där totalt ca 100 km bäckar och åar inklusive ett par strömsträckor i Ljungan ingår. Området sträcker sig från byn Börtnan i väster till Storhallen i öster (se Blå kartan 183, 173). De undersökta vattendragen är Galån, Brunnan, Dovelån, Fiskån, Oxsjöån, Aspån, Fuan och strömmande sträckor av Ljungan från Börtnesjön ned till Fotingen samt vid Fuans och Aspåns mynningsområden.

Ljungans huvudflöde är reglerat genom Flåsjöns och Trångforsens kraftverk. Biflödena är oreglerade. Det inventerade avrinningsområdet består till nära 60 % av barrskog och 30 % av myrar, men även kalfjäll och fjällbjörkskog mm förekommer. I området bedrivs ett omfattande skogsbruk med tillhörande dikningar, vägdragningar etc. Till detta kommer att försurningen har skadat ekosystemen i många av Ljungans biflöden. Tre av de större undersökta biflödena kalkas sedan början av 1990-talet. Samtliga vattendrag i undersökning är öringförande. I övrigt förekommer harr, lake, elritsa och bergsimpa. I Fiskån och Aspån finns dessutom gädda och abborre. I Ljungan finns även sik.

Övriga utterobservationer

För att kartlägga utterns geografiska utbredning i Jämtlands län har uppgifter i form av direkta observationer, spår eller spillning samlats in. Resultatet har kvalitetskontrollerats genom att endast observationer gjorda eller kontrollerade av länsstyrelsens naturbevakare, eller andra personer med stor erfarenhet av spårning, ingår i undersökningen. Observationerna har gjorts i samband med naturbevakning, rovdjursinventering eller till följd av tips från allmänheten mm. I rapporterna framgår tidpunkt och koordinater för observationen och i vissa fall även ytterligare information som t ex spårens ålder och djurets rörelser i området. Totalt har 35 rapporter samlats in från olika delar av länet.

Figur 1. Utterobservationer inom det intensivinventerade området (rastrerat). Totalt beräknas 5-7 uttrar finnas i området.

Resultat och diskussion

Inom det spårinventerade området (5,9 kvadratmil) gjordes sammanlagt 14 olika observationer av utterspår (Figur 1). Det totala antalet individer som med säkerhet kunnat särskiljas uppgår till min 5 st. och max 7 st. Det ger en täthet av 0,8 - 1,2 uttrar/kvadratmil för detta område. Motsvarande beräkningar av uttertäthet i delar av Norrbotten visar på nivåer mellan 0,1 - 0,4 uttrar/kvadratmil.

Huvuddelen av observationerna har gjorts längs Ljungans huvudflöde eller i biflödenas nedre delar närmast huvudälven. Senare under vintern vandrade uttrar upp i Ljungans biflöden. Längs den del av Ljungan där det i början av januari vistades 2-3 individer syntes inga spår två månader senare. Eftersom inventeringen utförts för första gången och då under januari månad är det omöjligt att påvisa några rörelsemönster. Enligt tidigare utförda undersökningar kan uttrar från en hel trakt samlas vid ett bra vintertillhåll. Erfarenheter från inventeringar i Norrbotten visar att uttrarna rör sig mellan större och mindre vattendrag och under förvintern till stor del vistas i mindre vattendrag (Aronsson 1996).

De övriga utterobservationerna visar att utter huvudsakligen förekommer i de centrala delarna av länet (Figur 3). Inga observationer har skett i länets nordligaste och sydligaste delar. Resultaten från denna delundersökning är givetvis avhängiga intensiteten i inventeringen i de olika delarna av länet och skall därmed tolkas med försiktighet.

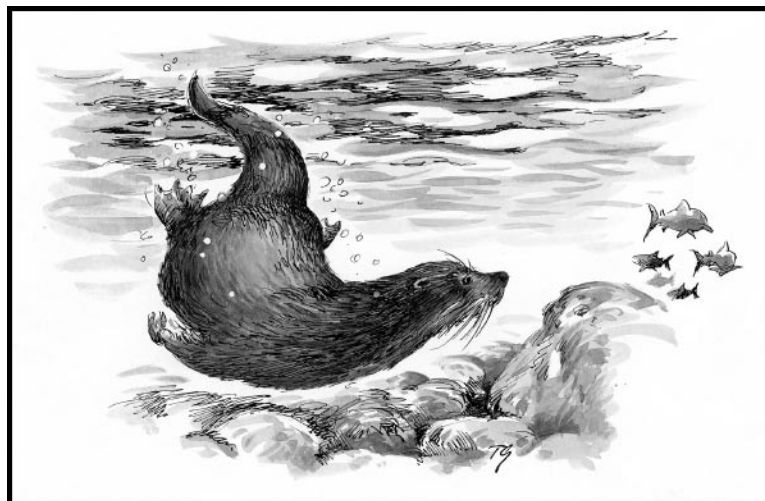
Spår efter mink har observerats vid några av de vattendrag som undersökts. Sammanlagt har minkspår observerats vid mycket få tillfällen och speciellt där utter finns, är minken fåtalig. De svåra spåringsförhållandena vid inventeringen kan dock ha medfört att man missat minkspår i vissa av vattendragen.

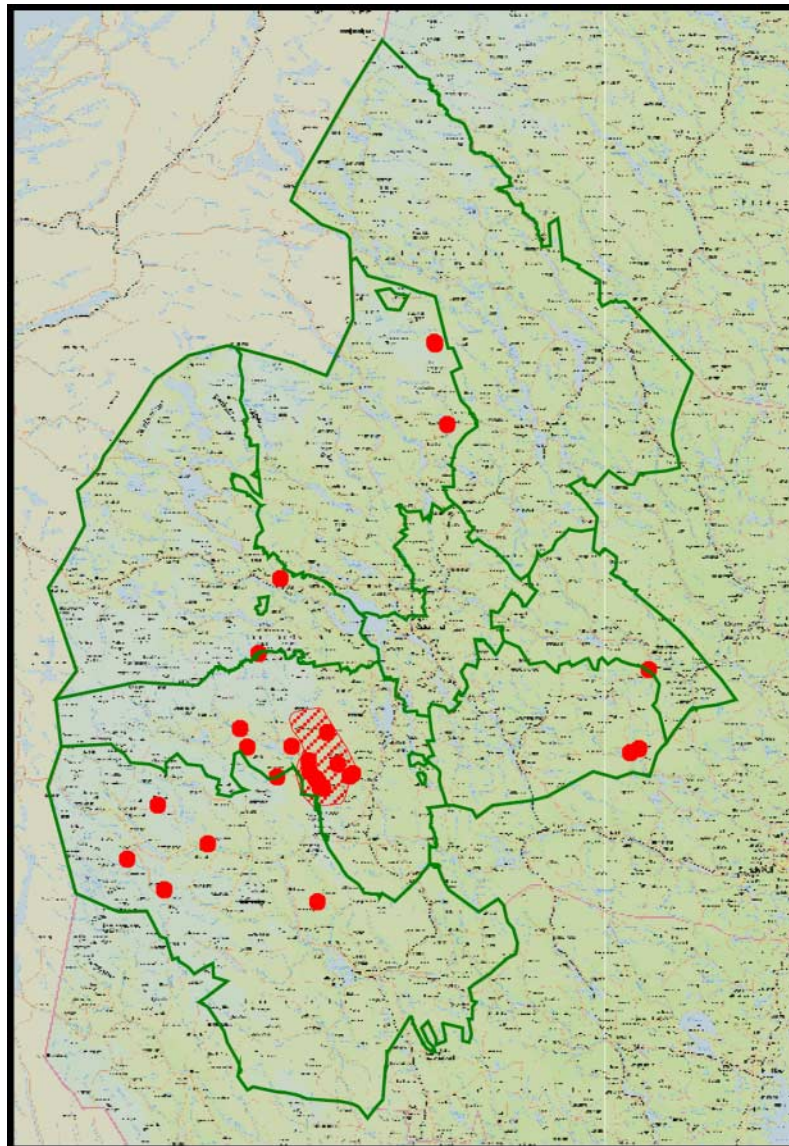
Fortsatt verksamhet

Utterinventeringen kommer att fortsätta under innevarande år. I första hand kommer ytterligare undersökningar att göras inom Ljungans avrinningsområde, dels uppströms det nu inventerade området, dels nedströms mot länsgränsen (Västernorrland). Vidare planeras undersökningar inom Frostviken (Strömsunds kommun) och en mindre insats i Västjämtland (Åreälvens vattensystem, Åre kommun).

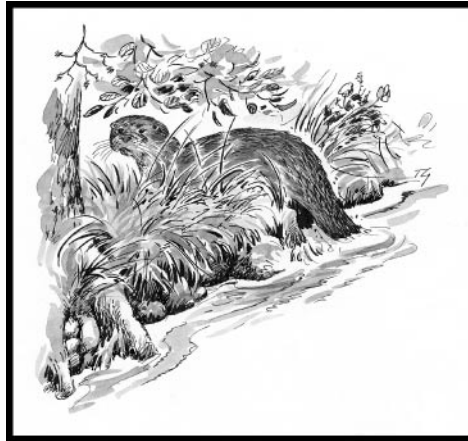
Namn	Datum	Koordinater	Antal individer	Antal spårnätter	Spårens ålder	Mink
Hökvattsån	2001-01-18	7083450 1454720	1	1	1	1
Hökvattsån	2001-01-10	7083450 1454720	1	5	5	
Semelån	2001-01-23	7026851 1393421	1	1	1	
Storån	2001-04-09	6999516 1385339	1	1	1	
Ljungån	2001-03-01	6964300 1525500	1	2	2	1
Singsån	2001-04-10	6993500 1529000	1	1	1	2
Gimån	2001-04-11	6963000 1522000	1	2	4	
Mysklan	2001-03-27	6923750 1337240	1	3	1	
Rånden	2001-04-12	6912530 1350810	1	2	1	
Veman	2001-02-27	6908014 1406972	1	2	1	
Kvannilan	2001-03-23	6943558 1348303	1	1	1	
Ljusnan	2001-03-03	6929358 1366903	1	4	1	
Fuan	2001-01-09	6955150 1420039	1	2	2	
Fuan	2001-01-10	6970320 1410769	1	2	1	
Oxsjöån	2001-01-08	6949805 1409150	1	1	> 2	
Doveln	2001-01-10	6950265 1407915	1	1	1	
Galån	2001-01-11	6960059 1403805	1	1	1	
Aloppan	2001-01-12	6954044 1392216	0	2		1
Aloppan	2001-01-30	6954044 1392216	1	2	> 2	
Ljungan	2001-01-13	6956045 1404101	1	2	1	
Ljungan	2001-01-10	6950586 1408161	1	1	1	
Ljungan	2001-01-09	6950586 1408161	1	1	1	
Ljungan	2001-01-10	6952880 1406843	1	1	1	
Ljungan	2001-01-10	6953382 1406553	0	1		1
Ljungan	2001-01-10	6953883 1406078	1	1	>1	
Ljungan	2001-01-10	6952221 1407502	1	1	>1	
Ljungan	2001-01-10	6950850 1407871	1	1	>1	
Aspån	2001-01-22	6954278 1418854	1	1	1	
Aspån	2001-01-22	6954449 1418828	0	1	1	1
Aspån	2001-01-23	6958708 1414503	1	1	>1	
Ekorrbäcken	2001-02-07	6971732 1378526	1		>1	
Ringbrynnsbäcken	2001-01-17	6964954 1381444	1	1	>3	
Arån (nedre del)	2001-02-01	6965273 1397660	3	1	>2	
Stor-Fulvurn	2001-03-18	7113850 1449980	1	3	3	
Stor-Fulvurn	2001-03-09	7113100 1450500	1	1	1	

Figur 2. Utterobservationer i Jämtlands län. Med spårnätter menas antal nätter/dagar utan snöfall. Ålder står för hur många dygn spåren är.

Figur 3 utteroobservationer i länet. Det rasterade området är intensivinventerat.

Referenser

Aronsson, Å. 1996. Inventering av utter i Norrbottens län vintrarna 1992/93 och 1993/94. Svenska Naturskyddsföreningen.

Foto: Micael Sundberg, Leif Rodhe och Lars Norman

Kartor: Tommy Dadell

Illustrationer: Thommy Gustavsson

Inventerare: Leif Rodhe, Micael Sundberg, Jan Gabrielsson, Lars Rehnfeldt, P-O Persson, Tomas Bergström, Lars Häggström och Anders Dahlen.